

Warszawa, 18 lipca 2025 roku

STANOWISKO KOMISJI KODYFIKACYJNEJ PRAWA RODZINNEGO

w odpowiedzi na pismo Rzecznika Praw Dziecka

znak: ZRN.422.7.2025.KT

w odpowiedzi na pismo z dnia 18 maja 2025 roku w sprawie stosowania przepisów art. 11a i 11aa ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej w odniesieniu do małoletnich oraz problemów

z ustaleniem ich statusu procesowego i zapewnieniem reprezentacji, Komisja Kodyfikacyjna przedstawia następujące stanowisko.

1. Status procesowy małoletniego

Zgodnie z art. 11a ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1673) dalej u.p.p.d.:

„Jeżeli osoba stosująca przemoc domową wspólnie zajmująca mieszkanie swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy domowej czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba doznająca tej przemocy może żądać, aby sąd, właściwy według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, zobowiązał ją do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazał zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia”.

Wprost z brzmienia przepisu wynika, że postępowanie sądowe w sprawach o zastosowanie środków ochronnych określonych w art. 11a i art. 11aa u.p.p.d. toczy się w trybie nieprocesowym, uregulowanym przepisami Kodeksu postępowania cywilnego.

Dodatkowo, Dział Ia Kodeksu postępowania cywilnego – zatytułowany „Sprawy z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej” – również potwierdza ten charakter spraw.

Jak stanowi art. 560² k.p.c.: „Przepisy zawarte w niniejszym dziale stosuje się w sprawach, o których mowa w art. 11a–11ab ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej”

Tym samym nie budzi wątpliwości, że sprawy o zobowiązanie osoby stosującej przemoc do opuszczenia mieszkania lub zastosowanie innych środków ochrony przewidzianych w art. 11aa ustawy, są rozpoznawane w trybie nieprocesowym.

Zgodnie z art. 510 § 1 k.p.c., zainteresowanym w sprawie jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania, może on wziąć udział w każdym stanie sprawy aż do zakończenia postępowania w drugiej instancji. Przepis ten znajduje zastosowanie również w postępowaniach dotyczących ochrony przed przemocą domową.

W aktualnym stanie prawnym małoletni – zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą – nie jest uznawany za uczestnika postępowania w sprawach dotyczących kontaktów, władzy rodzicielskiej czy innych spraw rodzinnych, nawet jeśli sprawa dotyczy jego osoby. Przykładowo:

- *Uregulowany w art. 12 ust. 2 Konwencji z dnia 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka obowiązek zapewnienia dziecku możliwości wypowiedzenia się w każdym postępowaniu, które jego dotyczy, nie oznacza przyznania dziecku w sprawie o pozbawienie nad nim władzy rodzicielskiej statusu uczestnika postępowania* (tak: Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 grudnia 1997 r., sygn. akt: III CZP 63/97);
- *Małoletni będący rodzeństwem (przyrodnim) nie są uczestnikami postępowania w sprawie o ustalenie kontaktów między nimi (art. 113⁶ k.r.o.)* (tak: Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 kwietnia 2022 roku, sygn. akt: III CZP 90/22);
- *W sprawie o ograniczenie władzy rodzicielskiej dziecko nie jest uczestnikiem postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c.* (tak Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 3 maja 1979 roku, sygn. akt: III CZP 14/79);
- *W sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej oraz w sprawach o odebranie dziecka - dziecko nie jest uczestnikiem postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c.* (tak Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 26 stycznia 1973 roku, sygn. akt: III CZP 101/71);

Oznacza to, że w sprawach z art. 11a lub 11aa u.p.p.d. małoletni nie staje się stroną postępowania *per se*, lecz jego interesy procesowe reprezentuje przedstawiciel ustawowy (najczęściej rodzic). W razie potrzeby – na podstawie art. 99 w zw. z art. 98 § 2–3 k.r.o. – sąd powinien wystąpić o ustanowienie reprezentanta.

Na marginesie rozważań dotyczących postępowań sądowych warto wskazać, że również regulacje obowiązujące w ramach procedury „Niebieskie Karty” przewidują szczególną ochronę małoletnich przed nadmierną ekspozycją na działania instytucjonalne. Zgodnie z § 5 ust. 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2023 r. poz. 1967): „*Na posiedzenie grupy diagnostyczno-pomocowej nie zaprasza się małoletniego.*”

Ponadto, w przypadku podejrzenia przemocy domowej wobec dziecka, działania w ramach procedury przeprowadza się:

- w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego, a
- jeśli rodzice lub opiekunowie są sprawcami przemocy – w obecności osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego lub pełnoletniej osoby wskazanej przez małoletniego.

Rozwiązania te służą przede wszystkim ochronie dziecka przed wtórną wiktyimizacją oraz ograniczeniu jego kontaktu z procedurą urzędową, która sama w sobie może być źródłem

stresu, napięcia i dalszych szkód emocjonalnych. Intencją prawodawcy jest zapewnienie dziecku maksymalnego komfortu psychicznego i poczucia bezpieczeństwa, co jest fundamentem skutecznej i odpowiedzialnej interwencji w sytuacjach przemocy domowej.

Dlatego też przyjęte rozwiązania proceduralne – takie jak brak udziału dziecka w posiedzeniach grupy diagnostyczno-pomocowej oraz udział osoby dorosłej wskazanej przez dziecko lub będącej jego najbliższym opiekunem w sytuacjach interwencyjnych – powinny być nie tylko przestrzegane, ale również traktowane jako wzorzec podejścia systemowego do dziecka jako podmiotu ochrony prawnej, a nie tylko uczestnika formalnych procedur.

Tego rodzaju podejście powinno zostać bezwarunkowo zsynchronizowane z praktyką sądów cywilnych, zwłaszcza w kontekście:

- oceny zasadności przesłuchiwanie małoletniego – zarówno w charakterze świadka, jak i osoby wysłuchiwanego w rozumieniu art. 576 § 2 k.p.c.,
- sposobu i warunków przeprowadzania ewentualnego wysłuchania – wyłącznie w przestrzeniach przyjaznych dziecku, przez odpowiednio przygotowane osoby,
- oraz decyzji o ustanowieniu reprezentanta – w sytuacjach kolizji interesów lub braku możliwości obiektywnej reprezentacji przez rodzica.

Podkreślić należy, że dziecko nie może być narażane na wielokrotne, nieskoordynowane i niespójne działania instytucji, które – choć często podejmowane w dobrej wierze – mogą wywołać poczucie lęku, zagubienia, braku zaufania i dalszego naruszenia jego dobrostanu psychicznego.

Z tego względu priorytetem całego systemu przeciwdziałania przemocy domowej powinno być dziecko jako podmiot szczególnej ochrony, wymagający zintegrowanego, empatycznego i profesjonalnego wsparcia. Tylko spójne, skoordynowane i oparte na wspólnych standardach działania organów ścigania, zespołów interdyscyplinarnych i sądów cywilnych mogą zapewnić realizację nadrzędnej zasady dobra dziecka.

2. Zasady ustanawiania reprezentanta dziecka

Zgadzając się z postulatem Rzeczniczki Praw Dziecka co do potrzeby zapewnienia małoletnim niezależnej reprezentacji w sprawach o charakterze ochronnym, należy jednak wskazać, że obowiązujące przepisy już przewidują mechanizm ochrony, wymaga on jednak prawidłowego i konsekwentnego stosowania, a nie nowelizacji.

Zgodnie z art. 98 § 2–3 i art. 99 k.r.o., w przypadku kolizji interesów dziecka z rodzicem (np. gdy rodzic jest stroną stosującą przemoc), sąd opiekuńczy ma obowiązek ustanowić reprezentanta dziecka. W powiązaniu z art. 99¹ k.r.o. taka osoba musi posiadać odpowiednie kwalifikacje i być gwarantem bezstronności.

Zgodnie z art. 560⁹ § 1 i § 1¹ k.p.c., jeżeli w postępowaniu z art. 11a lub 11aa u.p.p.d. sąd stwierdzi, że w mieszkaniu przebywają małoletni, jest zobowiązany do zawiadomienia sądu

opiekuńczego, który powinien niezwłocznie ustalić sytuację dziecka i ewentualnie wszcząć postępowanie o władzę rodzicielską. Przepis ten został wprowadzony właśnie w celu szybkiego reagowania na zagrożenia dla dzieci.

Warto też zaznaczyć, że ustanawianie reprezentanta w każdej sprawie, w której stronami są rodzice małoletnich, groziłoby nadmiernym wydłużeniem postępowania, co jest sprzeczne z zasadą pilnego procedowania w sprawach przemocy domowej (ratio art. 560⁵ i art. 560⁴ § 2 k.p.c.).

Z raportu z badań aktowych „Terminowość czynności sądu podejmowanych w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej”¹ autorstwa dr Aliny Prusinowskiej-Marek wynika, że sądy w praktyce ustanawiają reprezentanta w sytuacjach, gdy oboje rodzice są osobami stosującymi przemoc. To potwierdza, że przesłanki prawne są wystarczające i bywają realizowane – choć niejednolicie.

Jednakże z tego samego badania wynika również, że przepis art. 560⁹ § 1 k.p.c. nie jest realizowany konsekwentnie: sądy cywilne nie zawsze zawiadamiają sąd opiekuńczy o wydaniu postanowienia w sprawie zastosowania środków ochrony wobec osoby stosującej przemoc. W badanych 98 sprawach, w których dzieci wychowywały się w rodzinie objętej przemocą domową i wobec sprawcy zastosowano środki ochrony, zawiadomienie do sądu opiekuńczego przesłano tylko w 52 przypadkach², mimo że obowiązek ten wynika wprost z ustawy.

Taka praktyka osłabia funkcjonalność systemu ochrony dziecka i może prowadzić do braku reakcji sądu opiekuńczego tam, gdzie sytuacja dziecka wymaga pilnej ingerencji – mimo że ustawodawca przewidział ku temu wyraźne mechanizmy.

Z tego względu, postulaty dotyczące ujednolicenia praktyki są zasadne i wymagają działań interpretacyjnych i organizacyjnych, nie zaś zmian legislacyjnych.

3. Przesłuchanie dziecka w sprawach przeciwdziałania przemocy domowej

Zgadzając się co do szczególnej wrażliwości, jaką należy wykazywać wobec dzieci uczestniczących – bezpośrednio lub pośrednio – w postępowaniach sądowych, należy zauważyć, że obowiązujące przepisy Kodeksu postępowania cywilnego zawierają ramy prawne umożliwiające właściwe wysłuchanie małoletnich, z uwzględnieniem ich dobra, rozwoju i stanu psychicznego.

Zgodnie z art. 576 § 2 k.p.c., w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka, sąd może wysłuchać małoletniego poza salą posiedzeń sądowych, jeśli jego rozwój umysłowy, stan

¹ A. Prusinowska-Marek, Terminowość czynności sądu podejmowanych w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2025. [2025 PrawoR A Prusinowska-Marek Raport-z-badan-aktowych-„Terminowosc-czynnosci-sadu.pdf](#) [dostęp: 22.07.2025].

² A. Prusinowska-Marek, Terminowość czynności sądu podejmowanych w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2025, s.71.

zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwalają. Sąd powinien przy tym w miarę możliwości uwzględnić rozsądne życzenia dziecka. Przepis ten służy realizacji postanowień art. 12 Konwencji o prawach dziecka, zapewniając dziecku możliwość wyrażenia swojego stanowiska w sprawach, które go dotyczą.

W tym kontekście warto wskazać na Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań, wydane na podstawie art. 216² § 4 k.p.c. Rozporządzenie to wprowadza standardy dotyczące:

- przygotowania dziecka do udziału w czynności wysłuchania,
- sposobu jego przeprowadzania z udziałem specjalistów (m.in. psychologów dziecięcych),
- oraz wymagań co do pomieszczeń, które mają być przyjazne, bezpieczne i dostosowane do wieku oraz potrzeb emocjonalnych dziecka.

Rozporządzenie stanowi istotny krok w kierunku instytucjonalizacji ochrony dziecka w procedurze cywilnej, zwłaszcza że wyraźnie zobowiązuje organy sądowe do przeprowadzania wysłuchań w warunkach minimalizujących stres i ryzyko emocjonalnych konsekwencji dla małoletniego. Podkreśla ono również konieczność wcześniejszego przygotowania dziecka przez osobę z odpowiednimi kwalifikacjami, co stanowi praktyczne zabezpieczenie przed nadużyciami i błędami w zakresie oceny gotowości dziecka do udziału w czynności procesowej.

Podkreślenia wymaga, że art. 576 § 2 k.p.c. nie odnosi się do przesłuchania dziecka w charakterze świadka, lecz do instytucji wysłuchania dziecka jako osoby, której sytuacja prawna jest przedmiotem postępowania. W sprawach z art. 11a i 11aa u.p.p.d. mogą jednak zaistnieć sytuacje, w których dziecko zostaje wskazane jako świadek zdarzenia przemocowego – wówczas zastosowanie mają ogólne reguły dowodowe postępowania cywilnego, w tym zasada swobodnej oceny dowodów.

Komisja Kodyfikacyjna pragnie jednocześnie zaznaczyć, że kwestie dotyczące formułowania reguł przesłuchania dziecka w charakterze świadka w sprawach cywilnych powinny być przedmiotem dalszej refleksji interpretacyjnej oraz ewentualnych rekomendacji dla sądów, przy zachowaniu równowagi pomiędzy:

- potrzebą ustalenia stanu faktycznego w sprawach dotyczących przemocy domowej, a
- konstytucyjnym i konwencyjnym obowiązkiem ochrony integralności psychicznej dziecka.

W tym zakresie rekomendowane jest również wdrażanie szkoleń dla sędziów i pracowników wymiaru sprawiedliwości, podnoszących ich kompetencje w zakresie komunikacji z dzieckiem oraz rozpoznawania sytuacji, w których jego udział w postępowaniu może stanowić zagrożenie dla jego dobra.

Podsumowanie

Przepisy prawa, w szczególności Kodeksu postępowania cywilnego i Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zostały skonstruowane w sposób umożliwiający prawidłową ochronę małoletnich w postępowaniach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Problemy wskazane przez Rzecznikę Praw Dziecka wynikają nie z ułomności regulacji, lecz z niejednolitego ich stosowania. Z tego względu Komisja Kodyfikacyjna rekomenduje:

- opracowanie wytycznych proceduralnych dla sądów powszechnych dotyczących reprezentacji dziecka i zasad jego przesłuchiwania,
- szkolenia sędziów rodzinnych i cywilnych w zakresie stosowania art. 99 k.r.o. i art. 560⁹ § 11 k.p.c.,
- kontynuowanie monitoringu przez resort sprawiedliwości praktyki orzeczniczej w tym zakresie.

Opracowały:

adw. Karolina Marszałek,

dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego

dr Alina Prusinowska-Marek

prof. dr hab. Małgorzata Pyziak-Szafnicka